Олександр Данильченко

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Національної академії Національної гвардії України,

м. Харків, Україна,

<https://orcid.org/0000-0001-8858-9275>

**ПРОЄКТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
НА ОСНОВІ ПРОБЛЕМНОГО ПІДХОДУ**

Анотація. У статті проаналізовано застосування проблемного підходу під час формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України.

Наведено та розкрито педагогічну технологію формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ. Визначено види зростання ступеня проблемності на заняттях.

Зазначено, що спроектована педагогічна технологія формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ базується на таких трьох рівнях: науковому, теоретико-методичному та практикиологічному.

Констатовано, що така технологія включає методологічний, організаційний, технологічний, дидактичний, суб'єктний та рефлексивний компоненти.

Ключові слова: майбутні офіцери Національної гвардії України, вищий військовий навчальний заклад, професійна підготовка, соціально-правова компетентність, педагогічна технологія, проєкт, проєктування.

Olexandr Danylchenko

Senior Lecturer of the Department of Social Sciences and Humanities

National Academy of the National Guard of Ukraine,

Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-8858-9275>

PROJECTING THE PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF SOCIAL AND LEGAL COMPETENCE FORMATION AMONG THE FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE BASED ON A PROBLEMATIC APPROACH

Abstract. The article analyzes the problematical approach appliance while forming the social and legal competence among future officers of the National Guard of Ukraine.

The pedagogical technology of the social and legal competence formation among future NGU officers is given and revealed. The types of increasing degree of difficulty during lessons are identified.

It is noted that the designed pedagogical technology of social and legal competence formation among future NGU officers is based on the following three levels: scientific, theoretical and methodological, and praxiological.

It is stated that such technology includes methodological, organizational, technological, didactic, subjective, and reflective components.

Keywords: future officers of the National Guard of Ukraine, higher military educational institution, professional training, social and legal competence, pedagogical technology, project, projecting.

Постановка проблеми. Враховуючи існування цілого ряду загроз національній безпеці України, особливе місце в системі освіти займає підготовка майбутніх офіцерських кадрів. Особливої актуальності вона набуває для Національної гвардії України (НГУ), так як офіцери цього військового формування України залучаються сьогодні до виконання різноманітних поліфункціональних завдань.

Події на Сході України та необхідність реформування силових структур України потребують переосмислення наявних проблем та концепцій підготовки військових фахівців, розробки та впровадження сучасних педагогічних технологій та методик навчання курсантів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Вимогою сьогодення є, щоб майбутні офіцери НГУ мали професійну компетентність, широкий світогляд, якісно реалізовували державну політику в сфері національно-патріотичного та правового виховання особового складу НГУ з метою виховання національної свідомості та самосвідомості, історичної пам'яті, відданості Українському народові, формування правової свідомості, поваги до законів, переконання в необхідності їх свідомого виконання як основи дисципліни та правопорядку у військах, вміли орієнтуватися та оперативно приймати рішення у різних умовах обстановки, мали здатність до вирішення найскладніших завдань в екстремальних умовах обстановки.

Водночас аналіз стану сформованості соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ показав, що на сьогодні рівень її сформованості не зовсім відповідає вимогам сьогодення.

У зв'язку з цим особливо гостро постає завдання підвищення рівня підготовленості курсантів НГУ як майбутніх офіцерів та командирів підрозділів, які незабаром будуть відповідати за навчання та виховання підлеглих, їх патріотичне та правове виховання, будуть управляти діями особового складу в різних умовах обстановки.

Відтак перед нами постає проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів НГУ та впровадження в освітній процес ефективних педагогічних технологій формування компетентностей майбутніх офіцерів НГУ, зокрема й соціально-правової.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження історії становлення й розвитку військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів проведено М. Голиком, В. Толубко, М. Нещадимом, В. Ягуповим та іншими. Методичні основи підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах у сучасних умовах розроблено О. Диденком, О. Латишевою, Г. Нікіфоровою, А. Шестаковою, О. Бойко, О. Міршуком та іншими.

Аналіз військово-наукових джерел дозволив визначити основні недоліки підготовки військовослужбовців військових формувань України [1,2].

На попередньому етапі нашого дослідження було розкрито сутність та структуру соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ, визначено та обгрунтовано критерії, показники та рівні сформованості соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ [3].

Відтак постає необхідність розроблення педагогічної технології формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ.

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що останнім часом оприлюднено низку наукових робіт, де запропоновано конкретні педагогічні технології для вищої військової школи, метою яких є вирішення завдань щодо формування певних компетентностей за результатами навчання.

Проте науковий пошук засвідчив, що педагогічні технології формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ та процес їх проектування ще не стали об'єктом наукового дослідження.

Мета статті: розкрити педагогічну технологію формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ на основі проблемного підходу та описати процес її проектування.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх офіцерських кадрів досліджувалася рядом науковців. Так, тільки за останній час проведено ряд дисертаційних досліджень, в яких розглядалася військово-педагогічна проблематика.

Новий вид навчання, який отримав назву проблемного, з'явився у 50-х роках ХХ століття. Він, на думку авторів, повинен компенсувати недоліки традиційного або пояснювально-ілюстративного виду навчання. Науковець В. Оконь підкреслює, що сутність концепції проблемного навчання у тому, що воно засноване не на передачі готової інформації, а на отриманні учнями певних знань та вмінь шляхом вирішення теоретичних та практичних проблем [4]. Дослідник вважає, що важливе місце в освітньому процесі займає дослідницька діяльність здобувача освіти, яка змушує його ставити вирішувати проблеми, формувати гіпотези та перевіряти їх під час практичних дій.

Проблемне навчання, як і інші концепції навчання, посідає важливе місце у процесі організації та здійсненні навчально-виховного процесу у ВВНЗ. Науковці для пояснення цієї концепції використовують різні терміни: проблемне навчання (О. Матюшкін), метод розв'язання пізнавальних задач (Р. Нізамов), проблемно-пошукові методи (М. Гарунов), методи проблемного навчання (С. Архангельський). Однак усі вони впевнені, що проблемне навчання – один із основних способів залучення здобувачів освіти до самостійного наукового пошуку, метод і засіб розвитку їх пізнавальної активності.

Проте слід зазначити, що проблемне навчання має і певні недоліки: його не завжди можна використовувати через складність навчального матеріалу, який надається майбутнім офіцерам для вивчення, непідготовленість суб'єктів навчального процесу.

Але в сучасних реаліях слід констатувати, що більшість здобувачів вищої військової освіти складають військовослужбовці за контрактом, які мають значний досвід виконання службово-бойових та бойових завдань. А значний відсоток викладацького складу – це офіцери, які тривалий час виконували службові обов'язки у військових частинах (з'єднаннях) НГУ. Відтак, на нашу думку, суб'єкти навчального процесу у ВВНЗ в цілому є підготовленими до проблемного навчання.

Наведемо основні положення проблемного навчання майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ, яке сприятиме формуванню соціальної правової компетентності майбутніх випускників: майбутні офіцери отримують новий навчальний матеріал під час вирішення теоретичних та практичних проблем, активність та зацікавленість у навчальному процесі майбутніх офіцерів значно зростає, тому що вони відчують себе причетними до вирішення проблем та отримання практичних результатів своєї діяльності, що в цілому сприяє позитивній мотивації здобувачів освіти і призводить до кращих результатів навчання.

Отже, нівелюється головний недолік традиційного навчання – це слабка реалізація розвиваючої функції навчально-виховного процесу, так як навчальна діяльність майбутніх офіцерів має переважно репродуктивний характер. А під

час формування компетентностей на основі проблемного підходу викладачі не дають готових знань, а організовують їх пошук майбутніми офіцерами шляхом спостереження, аналізу фактів, активної пізнавальної діяльності.

Особистий досвід викладання навчальних дисциплін та організації навчально-виховного процесу в Національній академії Національної гвардії України дозволяє визначити такі види зростання ступеня проблемності в процесі формування соціально-правової компетентності: проблемний виклад знань викладачами у поєднанні з репродуктивною діяльністю майбутніх офіцерів; проблемний виклад у поєднанні з самостійною роботою майбутніх офіцерів (за зразком); комбіноване заняття (проблемний виклад у поєднанні з реконструктивно-варіативною діяльністю курсантів); частково-пошукова діяльність майбутніх офіцерів.

Наукове обґрунтування такої технології формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ вимагає визначення та конкретизування сутності та змісту поняття “проектування” й “моделювання” майбутньої професійної діяльності офіцера НГУ у навчальному процесі.

Поняття «проект» (в перекладі з латинської «projectus») у словниках визначається як «план, задум, прообраз якого-небудь об'єкта, виду діяльності» [5].

У загальному розумінні проектування – це науково обґрунтована побудова системи параметрів майбутнього об'єкта або якісно нового стану існуючого проекту-прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта, стану, чи процесу в єдності зі шляхами його досягнення [6].

Психолого-педагогічне проектування розглядається в різноманітних науково-педагогічних дослідженнях, які присвячені процесу розробки педагогічних систем (В.П. Беспалько, В.С. Безрукова, В.В. Давидов, Е.С. Заїр-Бек, В.К. Зарецький, А.О. Лігоцький, О.Г. Романовський, В.В. Серіков); процесу розробки педагогічних технологій (В.М. Монахов, О.М. Пехота, Т.О. Дмитренко, О.П. Беляєва, І.С. Якіманська); етапу управління педагогічним процесом (Л.Ф. Спірін, Д.В. Дмитрієв, В.А. Якунін); методичній діяльності (О.Е. Коваленко); виду діяльності педагога (О.А. Дубасенюк, Н.В. Кузьміна, Н.Ф. Тализіна, Е.Ф. Зеєр.).

Аналіз поняття “проектування” щодо формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ дозволяє зробити такі попередні висновки: проектування – це попередня мисленнєва діяльність викладачів щодо організації навчальної діяльності майбутніх офіцерів; характерними властивостями проектування є якісне використання знань, вмінь, навичок сформованої соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів під час їх професійної діяльності, адже метою проекту є бажаний і доведений результат, досягнутий протягом певного строку при заданих умовах його реалізації.

Мета проекту має свою структуру, яка може бути подана як таксономія

часткових цілей або завдань проєкту; проєктування пов'язане з проблемною організацією мислення та практичної діяльності суб'єктів навчального процесу. Для цього необхідно чітко визначити їх дидактичні завдання, такі як визначення рівня сформованості соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів за розробленими критеріями, наприклад, під час проходження військової практики чи військового стажування; надання отриманим результатам кількісного оцінювання (кваліметрія); доведення того, яким чином можуть бути досягнуті ці результати; визначення оптимальних умов, за яких мають бути досягнуті такі результати.

Під час навчально-виховного процесу з метою формування високого рівня соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ нами було використано модифікацію кількох ступенів проблемності, що мало на меті створення проблемних ситуацій викладачем і подальшу навчально-дослідну роботу майбутніх офіцерів на основі пізнавально-спонукальних мотивів.

Згідно рекомендацій науковців спроектована нами педагогічна технологія базується на таких трьох рівнях: науковому, теоретико-методичному та праксиологічному [7]. На науковому рівні технології обґрунтовано ієрархію цілей, зміст і методи навчання майбутніх офіцерів, спроектовано ідеальну модель та уявлення про її функціонування. На теоретико-методичному рівні визначено зміст, підібрано методи, засоби та організаційні форми навчання майбутніх офіцерів НГУ. На праксиологічному рівні проведено практичну реалізацію розробленої технології, зафіксовано результат, який в подальшому пройде статистичне обґрунтування.

Базис педагогічної технології формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів включає характеристику об'єкта проєктування – навчального процесу; таксономію завдань, які відповідають вимогам до мети навчання та мають покроковий технологічний характер; педагогічні умови, які створюють оптимальні можливості для розвитку майбутніх офіцерів та формування високого рівня вказаної компетентності; етапи як індивідуалізованого, так і групового навчання; програму, в якій відображено зміст, форми, порядок навчання; систему форм, методів, засобів реалізації навчання; критерії продуктивності навчання та основні показники. Технологія включає пов'язані між собою компоненти: методологічний, організаційний, технологічний, дидактичний, суб'єктний, рефлексивний.

Розроблена педагогічна технологія спрямована на досягнення високої професійної майстерності майбутніх офіцерів НГУ та враховує основні вимоги, які сьогодні стоять перед офіцерським складом НГУ під час їх управлінської діяльності: високий рівень педагогічної майстерності з метою якісного проведення занять з підлеглими, знання нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність НГУ, та вміння вірно застосовувати її у практичній

діяльності, готовність до вирішення різноманітних конфліктних ситуацій у військових колективах та з цивільним населенням під час виконання службово-бойових завдань, якісне проведення заходів, спрямованих на патріотичне виховання та профілактику правопорушень тощо.

Теоретична частина технології навчання була спрямована на оволодіння системою знань щодо сутності та складових структури соціально-правової компетентності. Практична частина – спрямована на формування у майбутніх офіцерів практичних умінь і навичок вирішення проблемних ситуацій під час виконання завдань з охорони громадського порядку за допомогою групових тренінгів, моделювання різних проблемних ситуацій із врахування власного практичного досвіду майбутніх офіцерів. Третя частина мала самостійний характер та була спрямована на вивчення положень чинної нормативно-правової бази. Четверта – мала рефлексивний характер, коли майбутні офіцери за тестовими методиками мали змогу оцінити рівень здобутих знань. За необхідності вони могли отримати допомогу викладача.

З метою активізації у майбутніх офіцерів пошукової активності під час моделювання дій при виконанні завдань з охорони громадського порядку створювалися проблемні ситуації службового характеру, які виникають за різних умов обстановки. Такі проблемні ситуації стимулюють розвиток комунікативних здібностей, сприяють кращому засвоєнню та розумінню практичного застосування чинної нормативно-правової бази, розвивають комунікативні здібності та вчать оперативно приймати рішення в різних умовах обстановки. Майбутні офіцери, які мають досвід виконання завдань з охорони громадського порядку, діляться набутим досвідом з іншими курсантами та відчують себе не тільки в ролі слухача, а й в ролі викладача. Така діяльність «вмикає» механізми особистісного розвитку, сприяє кращому засвоєнню знань, вмінь та навичок, необхідних для ефективного управління підрозділом, який виконує завдання з охорони громадського порядку та покращує мотивацію курсантів до навчання та в цілому до військової служби.

Проблемні ситуації, які моделювалися, включали як такі, що мають типовий характер і є поширеними, так і такі, які трапляються рідко, але можливі. Таке моделювання включало дії офіцера, який керує підрозділом з охорони громадського порядку, за екстремальних умов обстановки, наприклад, агресивне ставлення громадян до військового патруля, групова непокоря громадян під час виконання завдань з охорони громадського порядку та участь підрозділу у припиненні масових заворушень.

Для ефективного використання технології проблемного навчання під час формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ нами запропоновано реалізувати такі вимоги: відбір завдань, які є практично значущими для курсантів та є запорукою якісної професійної підготовки;

застосування елементів проблемного навчання на різних етапах навчального процесу у ВВНЗ: при викладенні нового матеріалу, на етапі контролю, під час закріплення навчального матеріалу та під час самостійної роботи майбутніх офіцерів; використання творчих прийомів організації проблемної ситуації із врахуванням вже набутого досвіду виконання службово-бойових завдань, що стимулює здобувачів освіти до пошуку варіантів вирішення складних проблем; широкий варіативний вибір типу проблемного завдання, який пропонується майбутнім офіцерам [8].

На нашу думку, з метою формування високого рівня соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ до алгоритму навчально-пізнавальної діяльності слід включити такі послідовні кроки: організація проблемної ситуації, яка може відбутися під час виконання завдань з охорони громадського порядку; визначення перешкод різного характеру, які можуть стати на шляху до вирішення проблемної ситуації; формулювання гіпотез і варіантів можливого розвитку ситуацій або ускладнення обстановки; індивідуальне або групове вирішення проблеми щодо нормалізації обстановки в межах чинної нормативно-правової бази; перевірка, тлумачення і систематизація курсантами отриманої інформації при вирішенні проблеми; використання засвоєних знань у теоретичній і практичній діяльності щодо управління підрозділом, який виконує завдання з охорони громадського порядку.

Досвід організації навчального процесу у ВВНЗ дозволяє дійти висновку, що організація діяльності майбутніх офіцерів, яка носить саме проблемний характер, активізує пошуково-розумову діяльність майбутніх офіцерів НГУ та відповідає вимогам сьогодення. У процесі вирішення проблемних ситуацій стимулюється творча активність майбутніх офіцерів, підвищується мотивація до подальшої професійної діяльності, формується психологічна готовність майбутніх офіцерів до дій у різних умовах обстановки, збільшується активність та продуктивність мислення, що сприяє особистісному розвитку майбутнього офіцера.

Висновки. Для визначення сутності проблемного підходу проведено історичний аналіз наукової літератури. Розглянуто різні наукові парадигми до застосування проблемного підходу у підготовці майбутніх фахівців у вищих військових навчальних закладах. Наведено та розкрито технологію формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ на основі проблемного підходу та описано процес її проектування. Подальшим напрямком дослідження планується розроблення структурно-функціональної моделі формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів НГУ.

Література:

1. Хацановський В.С. Підготовка персоналу миротворчих контингентів Збройних Сил України як педагогічна проблема. *Військова освіта*. 2016. Вип. 2. С. 58–66.

2. Керницький О.М. Організаційно-педагогічні проблеми формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів у сучасних умовах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. № 50 (103). С. 68–74.

3. Данильченко О.А. Сутність та структура соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2021. Вип. 79. С. 86–91.

4. Okon W. U podstaw problemowego uczenia sie. Warszawa, P, 1994. 210 s.

5. Полат Е. С. Что такое проект. *Відкритий урок*. 2004. № 5–6. С. 10–17.

6. Радионов В.Е. Формирование задачи педагогического проектирования // Педагогические основы проектирования образовательных систем нового вида / Под ред. А.П. Тряпицкой. – СПб., 1995 – С. 16-34.

7. Ценко М.Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія* / ред. кол.: А.П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2014. № 4 (23). 360 с.

8. Белай С.В., Керницький О.М., Пасічник В.І. Застосування активних методів навчання слухачів магістратури вищого військового навчального закладу елементам оперативних переговорів. *Науковий журнал НА НГУ «Честь і Закон»*. Х.: НА НГУ, 2021. Вип. 1 (76). С. 99-106.

References:

1. Khatsanovskyi V.S. Pidhotovka personalu myrotvorchyykh kontynhentiv Zbroinykh Syl Ukrainy yak pedahohichna problema. [Training of peacekeeping contingents personnel of the Armed Forces of Ukraine as a pedagogical problem]. *Viiskova osvita*. 2016. Vyp. 2. P. 58–66 [in Ukrainian].

2. Kernyskyi O.M. Orhanizatsiino-pedahohichni problemy formuvannia pravovoi kultury kursantiv liotnykh navchalnykh zakladiv u suchasnykh umovakh. [Organizational and pedagogical problems in forming the legal culture among cadets of flight educational institutions in modern conditions]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2016. Vyp. № 50 (103). P. 68–74 [in Ukrainian].

3. Danylchenko O.A. Sutnist ta struktura sotsialno-pravovoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy. [The essence and structure of social and legal competence of future National Guard of Ukraine officers]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkoli*. 2021. Vyp. 79. Pp. 86–91 [in Ukrainian].

4. Okon W. U podstaw problemowego uczenia sie. [At the base of problem-based learning]. Warsaw, P, 1994. 210 p. [in Polish].

5. Polat E.S. Chto takoe proekt. [What is a project]. *Vidkryti urok*. 2004. №. 5–6. Pp. 10–17 [in Russian].

6. Radionov V.E. Formirovanie zadachi pedagogicheskogo proektirovaniia // Pedagogicheskie osnovy proiektirovanie obrazovatelnykh sistem novogo vida / [Formation of the pedagogical projecting problem // Pedagogical bases in designing educational systems of a new kind] / Pod red. A.P. Triapitsinoi. - St. Petersburg, 1995 - P. 16-34 [in Russian].

7. Tsenko M.B. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv. [Formation of communicative competence among future lawyers]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". Seriia: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia/ red. kol: A.P. Hetman ta in. Kharkiv: Pravo, 2014. № 4 (23). 360 p [in Ukrainian].*

8. Belai S.V., Kernitskyi O.M., Pasichnyk V.I. Zastosuvannia aktyvnykh metodiv navchannia slukhachiv mahistratury vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu elementam operatyvnykh perehovoriv. [Application of active methods in teaching the elements of operational negotiations for master's students of higher military educational institution]. *Naukovyi zhurnal NA NGU "Chest I zakon"*. Kh .: NA NGU, 2021. Vyp. 1 (76). P. 99-106 [in Ukrainian].